

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

ERGENLİK DÖNENİ MANEVİ GELİŞİM

Fatma ŞAHİN

DENİZLİ, 2023

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK PROGRAMI
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROJESİ

ERGENLİK DÖNEMİ MANEVİ GELİŞİM

Fatma ŞAHİN

Danışmanı

Doç. Dr. Mehmet ÇINAR

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS PROJE ONAY FORMU

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Manevi Destek ve Rehberlik Programı Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisi Fatma ŞAHİN tarafından hazırlanan “Ergenlik Dönemi Manevi Gelişim” başlıklı Yüksek Lisans Projesi tarafımdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Yüksek Lisans Projesi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet ÇINAR
Danışman

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
..... /...../ 2023 tarih ve .....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Harun ABACI
Enstitü Müdür

BEYAN

Bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Fatma şAHİN

ÖNSÖZ

Bu çalışma, “Ergenlik Dönemi Manevi Gelişim” başlığı altında ergenlik döneminde manevi gelişimin etkilerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu proje ödevinin hazırlanması sürecinde elde edilen verileri desteklemek amacıyla toplanan nitel bulgulara büyük oranda yer verilmiştir.

Bu çalışmanın, oluşturulmasında ve tamamlanmasında emeği geçen herkese teşekkürü borç bilirim. Lisansüstü eğitimimde birikimlerinden yararlandığım Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’ndaki tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım. Lisansüstü eğitimimde beni destekleyen ve cesaretlendiren her daim bilgi ve birikimlerinden yararlandığım danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mehmet Çınar’a çok teşekkür ederim. Çalışmalarım süresince bana her konuda yardımcı olan özellikle literatür taramasında ve proje ödevimin şekillenmesinde yardımcı olan Arş. Gör. Yasin Bostan’a çok teşekkür ederim. Eğitimimde bilgi birikimiyle bana ilham veren hocam Sayın Doç. Dr. Ali Öncü’ye çok teşekkür ederim. Ayrıca bu sürecin başlamasında özellikle bitiminde manevi desteğini esirgemeyen arkadaşım Emine Yılmaz’a çok teşekkür ederim. Son olarak hayatımın her alanında ve her zaman maddi-manevi desteğini aldığım, çalışma azmim ve gayretim kaynağı olan sevgili eşim Abdurrahim Şahin’e ve evlatlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Fatma ŞAHİN

Denizli – 2023

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans

Proje Özeti

Projenin Başlığı: Ergenlik Dönemi Manevi Gelişim	
Projeyi Hazırlayan: Fatma Şahin	Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet ÇINAR
Kabul Tarihi: 21.12.2023	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 20
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Gelişim dönemlerinden biri olan ergenlik dönemi, kimlik, bağımsızlık ve cinsel kimlik vb. gibi konularla ilgili arayışların yoğunlaştığı bir dönemdir. Zira hormonal değişikliklerin etkisiyle birlikte bireylerde fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal değişimler gözlenmektedir. Birey bu dönemde kimliğini inşa etmesi, sosyalleşmesi, ebeveynin yönetiminden çıkarak bağımsız bir birey olma ve kendini tanımlayarak davranışlarını yönlendirecek bir ahlaki değerler edinme çabası içerisinde. Bu dönem manevi gelişim açısından da son derece önem arz etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı gelişim dönemlerinden biri olan ergenlik dönemini manevi gelişim açısından incelenmektedir. Bu bağlamda öncelikle ergenlik döneminin psiko-sosyal özellikleri ve dönemin karakteristikleri hakkında bilgi verilmiş, sonrasında ise ergenlik dönemi manevi gelişimine odaklanılmıştır. Zira her gelişim döneminin olduğu gibi ergenlik döneminin de kendine özgü birtakım manevi gelişim özellikleri vardır. Manevi gelişim açısından ergenlik döneminde; çelişki ve çatışmalar, dini şüphe ve uyanışlar, suçluluk ve günahkârlık duygusu, Allah tahayyülleri ve hayatın anlamı gibi özellikler ön plana çıkmaktadır.</p>	
Anahtar kelimeler: Din Psikolojisi, Dini Gelişim, Dini Gelişim Dönemleri, Ergenlik Dönemi.	

SUMMARY

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences Non-Thesis Master's Project Summary

Title of the Project: Spiritual Development in Adolescence	
Author: Fatma Şahin	Supervisor: Doç. Dr. Mehmet ÇINAR
Date: 21.12.2023	Nu. of pages: vi (pre text) + 20
Department: Philosophy and Religious Studies Program: Spiritual Support and Guidance	
<p>Adolescence, one of the developmental periods, is a period in which the search for identity, independence and sexual identity etc. intensifies. This is because physical, mental, emotional and social changes are observed in individuals with the effect of hormonal changes. In this period, the individual is in an effort to construct his/her identity, to socialize, to become an independent individual by leaving the management of the parents and to define himself/herself and to acquire moral values that will guide his/her behaviors. This period is also extremely important in terms of spiritual development. In this context, the main purpose of the research is to examine the adolescence period, which is one of the developmental periods, in terms of spiritual development. In this context, firstly, information was given about the psycho-social characteristics of adolescence and the characteristics of the period, and then the focus was on the spiritual development of adolescence. As in every developmental period, adolescence also has its own unique spiritual developmental characteristics. In terms of spiritual development, adolescence is characterized by contradictions and conflicts, religious doubts and awakenings, feelings of guilt and sinfulness, imaginations of God and the meaning of life.</p>	
Keywords: Psychology of Religion, Religious Development, Developmental Periods, Adolescence,	

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
SUMMARY	IV
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
ERGENLİK DÖNEMİ	2
1. ERGENLİK DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	2
2. ERGENLİK DÖNEMİNDE MANEVİ VE DİNİ GELİŞİM	3
İKİNCİ BÖLÜM	6
ERGENLİK DÖNEMİ MANEVİ GELİŞİMİ ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER	6
1. BİREYSEL FAKTÖRLER	6
1.1. Bilişsel Gelişim	6
1.2. Benlik Gelişimi	7
1.3. Kimlik Kazanımı.....	8
2. SOSYAL FAKTÖRLER	9
2.1. Aile.....	9
2.2. Akran Grupları	9
2.3. Rol Modeller	10
2.4. Okul ve Dini Kurumlar	10
3. ERGENLİK DÖNEMİ MANEVİ GELİŞİM KARAKTERİSTİKLERİ	11

3.1. Çelişki ve Çatışmalar	11
3.2. Şüpheler ve Dini Uyanış	11
3.3. Suçluluk ve Günahkârlık Duygusu	12
3.4. Allah Tahayyülleri	13
3.5. Dinin Önemi ve Ergen Hayatına Etkisi.....	13
3.6. Hayatın Anlamı	15
4. ERGENLİK DÖNEMİ MANEVİ GELİŞİMİ DESTEKLEMELİK İÇİN KISACA DİKKAT EDİLMESİ GEREKENLER.....	17
4.1. Açık İletişim:.....	17
4.2. Sorulara Cevap Vermek:	17
4.3. Role Model Olmak:.....	17
4.4. Manevi Aktivitelere Katılımını Desteklemek:	18
4.5. Kapsayıcı Bir Ortam Sağlamak:	18
4.6. Özgürlük ve Bağımsızlık Vermek:	18
4.7. Güvenli bir Ortam Sağlamak:	18
SONUÇ.....	19
KAYNAKÇA	20

GİRİŞ

Gelişim evrelerinden ergenlik dönemi, kimlik, bağımsızlık ve cinsel kimlik gibi konularla ilgili arayışlarının yoğunlaştığı bir dönemdir. Hormonsal değişikliklerin etkisiyle birlikte bireylerde fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal değişimler gözlenmektedir. Birey bu dönemde kimliğini inşa etmesi, sosyalleşmesi, ebeveynin yönetiminden çıkarak bağımsız bir birey olma ve kendini tanımlayarak davranışlarını yönlendirecek bir ahlaki değerler edinme çabası içerisindedir. Bu dönem din psikolojisi açısından da önem arz etmektedir.

Din, dünya genelinde maneviyatı güçlendiren sosyal bir araçtır. Başka bir deyişle, insanlığın temeli olan maneviyat, dünyadaki yaşayan dinlerin aracılığıyla aktifleşip güçlenmektedir. Maneviyat, yani ruhsal veya spiritüel boyutun, insanın ruhunda bulunan ve hem kendisine hem de başkalarına mutluluk getiren değerleri ve özellikleri içeren bir iletişim biçimi olduğudur. Bu değerler arasında sevgi, şefkat, sabır, hoşgörü, affetme, uyum duygusu ve sorumluluk gibi unsurlar bulunmaktadır. Yani, maneviyat, insanın bu pozitif özellikleriyle donanarak, diğer insanlarla ve kendi iç dünyasıyla sağlıklı bir iletişim kurmasını ifade etmektedir. Maneviyat insanda doğuştan var olan bir yeteneğidir. Maneviyat kişiyi hayatın kaynağına bağlar. Kişinin hayatın kaynağını bilerek yaşaması da çeşitli yaşam deneyimleriyle başa çıkmasına yardımcı olur ve bütün bunların yaşama geçirilmesi dinin aracılığıyla olabilir.¹

İnsan, hayatı tanıma bilme çabası içerisindedir. Bu süreç içerisinde anlam arayışı çabasına dönüşür. Anlam arayışındaki birey bazen danışmanlık ve rehberlik hizmeti alma ihtiyacı duyabilmektedir.

---

¹ Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar* (Ankara: Lotus Yayınevi, 2005), 62.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERGENLİK DÖNEMİ

1. ERGENLİK DÖNEMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Gelişim dönemlerinden ergenlik dönemi olarak adlandırılan süreç, çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecidir. Gelişim dönemleri kesin yaş sınırları belirli değildir. Çünkü değişik ırklara mensup, farklı iklim ve beslenme şartlarında yetişen bireyin gelişim yaşları farklı olmaktadır. Ergenlik dönemi fiziksel, cinsel, zihinsel ve duygusal değişikliklerle karakterizedir. Bu dönemde fiziksel olarak vücut hızla büyümeye ve değişmeye başlar. Genellikle kızlar 10-14 yaşları arasında, erkekler ise 12-16 yaşları arasında ergenlik dönemine girerler. Ergenlik döneminde hormonal değişiklikler yaşanmaktadır. Bu hormonal değişiklikler, beden gelişimi ve hormonal denge üzerinde etkili olur ve duygusal dalgalanmalara da neden olabilmektedir. Bu dönemde, düşünme yetenekleri gelişir ve soyut kavramlarla daha iyi başa çıkabilirler. Aynı zamanda, duygusal dalgalanmalar, akran ilişkilerinde önemli değişiklikler ve sosyal etkileşimler daha belirgin hale gelir. Ergenlik dönemi, gençlerin akademik ve sosyal çağrışımlara daha fazla maruz kaldığı bir dönemdir. Okul performansı, arkadaş grubu, sosyal roller ve bağlantılar önem kazanır. Ergenler, kimliklerini keşfetmek ve sosyal çevrelerinde kabul görmek için çeşitli gruplara katılma eğilimindedirler.

Ergenlik dönemi, karakteristik özelliği itibariyle problemlili, krizlerin yaşanabildiği bir gelişim dönemi olarak da sunulmaktadır. “Bu dönemde genç kimlik arayışının yanı sıra fiziki ve fizyolojik değişmeler, karşı cinsle arkadaşlık, bağımsız olma isteği gibi problemlerle de başa çıkmak zorundadır.”² Ergenlerin yaşadıkları bu sorunların yaygınlığı ve derinliği giderek artmakta olup, sadece belirli bir kültüre özgü olmayıp hemen hemen evrensel bir nitelik taşımaktadır. Postmodern bir dönemde yaşayan gençler, temelde kimlik bunalımıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu bağlamda gençler, ciddi bir arayış içerisindedirler ve kendilerini tanıma, tanımlama, toplumsal rollerini ve hayattaki hedeflerini belirleme noktasında zorluklar yaşarlar.

---

² Sema Mutluer, “Özgüven Oluşmasında Manevi Değerlerin Rolü”, (2006), 39.

Ergenlerin bu kimlik bunalımlarının temelinde, hızla değişen toplumsal süreçte birbirine zıt rol beklentileri ve çeşitli seçeneklerle karşılaşmaları yatmaktadır.³

Ergen bu dönemde, bağımsız bir kişiliğe sahip olma ve toplum içindeki yerini ve görevini belirleme çabasıdır. Cinsiyet güdüsünün sebep olduğu çatışmalar en yoğun, ergenlikte yaşanmaktadır. Ergen, hayatına yön verecek değerleri araştırmakta, bir dünya görüşü geliştirmeye çalışmaktadır. Hayatın anlamı, kendisinin yeri ve rolü konusunda cevaplar aramaktadır.⁴

2. ERGENLİK DÖNEMİNDE MANEVİ VE DİNİ GELİŞİM

Manevi gelişim ve dini gelişim birbiriyle yakından ilişkilendirilen ancak birbirinden farklı kavramlardır. Manevi gelişim ve dini gelişim, bireyin içsel dünyasının keşfedilmesi ve anlamlarının araştırılmasıyla ilgili iki farklı süreçtir. Manevi gelişim daha genel ve evrensel bir anlayışa sahipken, dini gelişim belirli bir dini inanca dayalıdır. Her ikisi de bireyin yaşamında anlam ve amaç arayışında önemli bir rol almaktadır. Din, manevi değerlerin bir bütünü olarak kabul edildiğinde, sağlıklı bir toplum yapısı oluşturmak açısından belirleyici bir rol oynamıştır. İnsanın kişisel gelişimini tamamlaması genellikle ahlak, maneviyat veya din gibi unsurlarla mümkün olabilir. Yani, dinin içerdiği manevi değerler, bireylerin ahlaki gelişimine katkıda bulunarak toplumda sağlıklı ilişkilerin ve yapıların oluşmasına yardımcı olabilir. Din, insanların kendilerini gerçekleştirmeleri ve toplum içinde olumlu etkileşimlerde bulunmaları için bir rehber olarak işlev görebilir.

Gordon Willard Allport, dini yaşantının bireyin kişilik gelişimine olumlu etkilerde bulunduğuna inanan bir psikolog idi. Bu inancı temel alarak, psikolog sadece dinin bilişsel yönünü değil, aynı zamanda olgun ve kendi potansiyelini gerçekleştirmiş bireylerin hayatlarındaki dinin rolünü ve bu role nasıl şekil verdiğini araştırmayı kendisine konu edinmiştir. Yani, psikolog, dinin bireylerin kişisel gelişimine olumlu katkılar sağlayabileceği inancıyla, bu etkileşimi anlamak ve değerlendirmek amacıyla

---

³ Mustafa Koç, "Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi", (2005), 14.

⁴ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 266.

spesifik bir araştırma konusu seçmiştir. Dinin bireyin yaşamı üzerindeki pozitif etkisine dikkatleri çekmiştir. Görüşleri günümüz din psikolojisinde önemini korumaktadır.⁵

İnsanlar, gereksinimleri doğrultusunda bazı davranışlarda bulunurlar. Bu davranışların ortaya çıkması insanın iç dünyası ve dış dünyası ile iletişime geçme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu ihtiyaçlar maddi-manevi birçok farklılık arz eder. İnsanın varoluşunu anlamlandırması ise en temel ihtiyaçlarındandır. Birey varoluşunu anlamlandırmak ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için dini davranışlarda bulunur.⁶

Erich Fromm, "sahip olmak" ve "olmak" kavramlarını insan varoluşunun iki temel kategorisi olarak değerlendirir. "Sahip olmak", maddi varlıklara, yeteneklere veya diğer insanlara sahip olmayı ve onları kontrol etmeyi ifade ederken, "olmak", insanın kendini gerçekleştirmesine, potansiyelini ortaya çıkarmasına ve başkalarıyla derin bağlantılar kurmasına odaklanır. Fromm'a göre, "sahip olmak" ilkesi insanı doyumumsuz bir istek içinde tutar çünkü maddi zenginlikler, şöhret veya başkalarını kontrol etmek gibi sahip olma hedeflerine ulaşmak sürekli bir tatminsizlik yaratır. Maddi varlıklar ve diğer insanlarla sürekli olarak ilişkiler kurma, doyumumsuz bir arzu ve memnuniyetsizlik döngüsüne yol açar. Öte yandan, "olmak" ilkesi, insanın içsel sevgiye, yaratıcılığa, bilgeliğe ve bağlantıya odaklanmasını teşvik eder. Kendi yeteneklerini kullanmak, kendini gerçekleştirmek, başkalarıyla derin bağlantılar kurmak insanın gerçek anlamını bulmasına yol açar. Fromm'a göre, insanın amacı, kendisini olmak, varoluşunu sürdürmek ve başkalarına hizmet etmek için içsel potansiyelini gerçekleştirmektir.⁷

Bu perspektifte, sahip olmak ilkesine odaklanmak yerine, olmak ilkesine yönelmek insanın gerçek tatmini ve memnuniyeti bulmasına yardımcı olur. Maddi zenginliklere veya diğer insanlara yoğunlaşmak yerine, manevi doyum olan, içsel değerlerimize, tutkularımıza ve başkalarıyla anlamlı ilişkilere odaklanmak bizi daha mutlu ve tatmin edici bir yaşamın yolunu açabilir.

---

⁵ İsa Öztürk, "Gordon Allport'un Din Anlayışı", (2015), 23.

⁶ Hüdanur Demir - Mehmet Çınar, "Gençlerin Beş Vakit Namaz Kılma Durumlarını Etkileyen Faktörlerin CHAID Analiz Yöntemi ile İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (31 Aralık 2022), 1021.

⁷ Erich Fromm Aydın Arıtan, *Sahip Olmak Ya Da Olmak* (İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2003), 7-11.

“Geleneksellikten moderniteye oradan da post-moderniteye dönüşme sürecinde metafizikle bağı azalan bireylerde bilinç daralması tezahür etmiştir. Bu daralma onlarda din ve dindarlık algısının değişmesine, ahlaki temelleri zayıf dinseliklelerin filizlenmesine ortam hazırlamıştır. Özellikle kurumsal din anlayışlarının eleştirildiği bu dönemde bireysel maneviyatçı eğilimler ön plana çıkmıştır.”⁸ Din sosyal hayatta insani etkileşim özelliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu sebeple ergen, dinin yaşam anlayışını, günlük hayatın düzeni ile ilgili değerlerini idrak etmede ve sosyal hayat içerisinde yerini belirlemede zorlanabilir.⁹ Bireyin maddi ihtiyaçları somutta olsa öncelikli olmadan olmaz ama maneviyat daha önemli diyebiliriz. Maneviyat, bireyin içsel kaynaklarına ulaşmasında potansiyelini tam olarak ortaya koymasında ve yaşamında karşılaştığı güçlüklerle karşı direncini arttırmasına yardımcı olur. Sonuç olarak, maneviyat, hayatın anlamını ve amaçlarını bulmada, ruhsal sağlığı korumada, stresle başa çıkmada, yaşam mücadelesinde direnci arttırmada, ilişkileri güçlendirmede ve kişisel gelişimi desteklemeye yardımcı olan önemli bir insani boyuttur.

---

⁸ Asim Yapıcı, “Küreselleşen Dünyada Gençlik ve Gençlerde Dini Hayat”, (2018), 85-88.

⁹ Hayati Hökelekli, Gençlik, din ve değerler psikolojisi (Ankara: Ankara Okulu, 2002), 48-67.

İKİNCİ BÖLÜM

ERGENLİK DÖNEMİ MANEVİ GELİŞİMİ ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

1. BİREYSEL FAKTÖRLER

1.1. Bilişsel Gelişim

Ergenlik dönemi boyunca soyut kavramsallaştırma yeterliliği kazanan bireyde dini şuurun uyanışı, sadece bilişsel gelişim ile sınırlı değildir. Bu ruhsal yapı ve fonksiyonların birlik içerisinde oluşturduğu bütünsel bir olgudur. “Ruhun duygusal derinliğinden hız alan dini arzu ve arayış bilişsel gelişimin yardımıyla şuurlu bir dini uyanışı hazırlar.”¹⁰ Dönemin kendine özgü diğer problemleri ile boğuşan ergen için dini yaşam bir anda büyük bir önem kazanabildiği gibi bunun tam tersi de olasıdır. Bu olasılık bireyin yetiştiği sosyal çevrenin etkisiyle olumlu veya olumsuz olasılıklarla yaşanmaktadır.

Piaget’ nin dört bilişsel gelişim aşamasının son evresi olan soyut işlem evresinde zihinsel yetinin tam olarak gelişmesini 11 yaşından sonra mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu evrede ihtimaller dâhilinde düşünme dâhil olmak üzere, çok boyutlu karmaşık soyut düşünebilme konusunda da artık yeterli hale gelmeye başlamaktadırlar. Üst matematiksel uslamaların kavranması mümkün hale gelmektedir. Piaget, az sayıda yetişkinin biçimsel işlem kapasitesini tam olarak kullanabildiğini ve bilginin tüm alanlarına ve duruma uygulayabildiğini belirtmiştir. Piaget’ nin bilişsel gelişim aşamaları dine uyarlandığında formel işlem aşamasının dini anlamlandırma ve değerlendirme konusunda önemli bir rol oynayabileceğini belirtiyor. Formel işlem aşamasındaki bireyler, dini kavramları daha derinlemesine anlama ve önceki öğrendikleri dinî konuların gerçek değerini takdir etme yeteneğine sahip olabilirler. Ayrıca, bu aşamada bireyler, din hakkındaki kararlarını daha bağımsız bir şekilde verebilirler.

---

¹⁰ Faruk Karaca, “Dini Gelişim Psikolojisi”, (2016), 139.

Bu, ergenlik dönemindeki bireylerin, düşünce süreçlerinin daha karmaşık hale geldiği bir aşamada, dinin derinlemesine anlaşılması ve kişisel değerlendirmelerin yapılabilmesi için uygun bir zaman olduğunu öne sürer.¹¹

1.2. Benlik Gelişimi

Bireyin kendisiyle ilgili görüş ve algıların farkında olması olarak tanımlanan benlik, dininde temel ilgi alanlarındandır. Bağlanmış olduğu inanç ve değerler onun kişiliğine nüfus edip onun şekillenmesinde aktif rol alırken, kişilik de hususi özellikleri doğrultusunda bireyin dini inançlarında hayat bulmaya çalışır. Din benlik gelişimini beslerken gelişen benlik de kişinin sahip olduğu inançları daha kuvvetli hale getirir. Dini inancın kişilik üzerindeki etkisi gelişmişlik düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Din, hayatta başa çıkma stratejilerini teşvik, tavsiye ve emrederek bireysel gelişimi destekleyerek birde manevi doyum ile tamamlayıcı etkisini ortaya koymaktadır. Dinin hayatı organize etmesi, anlamlı kılması, ergeni yaşayacağı kararsızlıktan kurtararak kendini daha güvende hissetmesine önemli katkıda bulunur.¹²

Yapılan bir araştırma sonucun da ergenlik döneminde dindarlık ile benlik saygısı arasında pozitif ilişkiler olduğunu ifade ediyor. Ancak, bu ilişkinin, benlik saygısını açıklayan tek boyutun "dinî davranış" olduğu tespit edilmiştir. Yani, dinî davranışlar arttıkça, ergenlerin benlik saygısının da arttığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, ergenler arasında dindarlık, inanç, davranış ve bilgi alt boyutlarına ayrılarak incelenmiştir. İnanç, davranış ve bilgi alt boyutları arasında benlik saygısı ile anlamlı ilişkiler bulunurken, bu ilişkinin en güçlü olduğu boyutun "dinî davranış" olduğu belirtilmiştir. Yani, dinî davranışlardaki artış, ergenlerin kendilerine duydukları saygının artmasına bağlı olarak gözlenmiştir.¹³ Benlik gelişimi ve manevi gelişim arasındaki etkileşim, bireyin içsel dengeyi bulmasına, anlamını keşfetmesine, değerlerini benimsemesine ve sağlıklı ilişkiler kurmasına katkıda bulunabilir. İnsanın varoluşsal, hayatın anlamı ve amacı gibi sorularına da tatmin edici cevapları dinde bulması yaşam mücadelesindeki sorunlarını azaltmaktadır.

---

¹¹ Faruk Karaca, "Dini Gelişim Teorileri", (2007), 30-33.

¹² Karaca, "Dini Gelişim Psikolojisi", 141-143.

¹³ Adem Şahin, "Ergenlerde Dindarlık- Benlik Saygısı İlişkisi", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 19/19 (01 Ağustos 2005), 187-198.

1.3. Kimlik Kazanımı

Kimlik, bireyleşme sonucunda oluşan kişiliğin etiketi olarak tanımlanabilir. Dini kimlik ise bir bireyin dini inançlarının kişiliğine etkisiyle belirginleşen bir kavramı ifade eder. Bu ifade, bir kişinin dini inançlarını benimsemesi, yaşam tarzını bu inançlara göre düzenlemesi ve bu şekilde kişiliğini oluşturması anlamına gelir. Yani, dini kimlik, bireyin dini inançlarının kişiliğine uyum sağlaması ve bu inançların yaşam tarzını belirleyici bir faktör haline gelmesi durumunu ifade eder. Bu süreçte, bireyin dini inançları, değerleri, ritüelleri ve bu inançlara bağlı olarak şekillenen dünya görüşü kişiliğini belirgin bir şekilde etkiler. Dini kimlik, bireyin kendi içsel dünyasında ve dışarı açılan ilişkilerinde bu dini inançları temel alarak bir tutarlılık ve kararlılık kazanmasını ifade eder. Ergen karşılaştığı birçok sorun ile ve dini kaynaklı sorunlarına da bağımsız karar vermeye muktedir olacakları bir olgunlaşma süreci yaşamaktadır. Bireyselleşme sonucu oluşan kişilik problemi ergenlerin çözümünde en çok zorlandığı problemdir. “Bilişsel gelişimle beraber kimlik yapısı da gelişen çocuk, diğer insanlarla duygudaşlık kurabilir ve kendisine saygılı olduğu kadar başkalarının da duygu, düşünce, inanç ve fikirlerine saygılı olur.”¹⁴

İbadet, ergenin kişiliğinin gelişimine yardımcı olur çünkü aşkın varlığa inanarak kendisinin kontrolünde olduğunu bilir ve böylece otokontrol duygusu gelişir. İbadetler, ergenin dünya görüşünü etkiler ve hayat felsefesi oluşturarak kimlik arayışı sürecinde, küçükken güven duygusunu tam alamamış sıkıntısı olan ergenin kendine güvenebileceği bir din, ideoloji veya felsefe arayışına girme ihtiyacını karşılar. Araştırmaya göre, dinsel değerler ile özgüven arasında her zaman başında bulunan bir olumlu ilişki tespit edilmiştir. Yani, araştırma, bireylerin dini değerlere bağlılık göstermeleri ile özgüven düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.¹⁵

Bu sonuç, dini değerlere olan bağlılığın, bireylerin kendilerine duydukları güveni artırabileceğini veya dini değerlere sahip olan bireylerin genellikle daha yüksek özgüven düzeylerine sahip olduğunu öne sürmektedir. Bu, dini inançların bireyin duygusal ve psikolojik durumunu olumlu yönde etkileyebileceği anlamına gelir. Manevi

---

¹⁴ Karaca, “Dini Gelişim Psikolojisi”, 144-145.

¹⁵ Mutluer, “Özgüven Oluşmasında Manevi Değerlerin Rolü”, 43-47.

gelişim, bu kimlik arayışında büyük bir rol oynar, çünkü ergenler inançlarını, değerlerini ve dünya görüşlerini keşfederler.

2. SOSYAL FAKTÖRLER

2.1. Aile

Bireyin kişilik gelişimi, doğuştan getirilen bazı özelliklerin, çevre etkisi altında biçimlendirilmesiyle oluşur. Birey üzerindeki çevre etkisi ilk olarak anne-baba etkisi ile oluştuğuna göre, birey doğal olarak onların aracılığı ile yaşadığı kültürün özelliklerini, yaşam biçimlerini algılamaya başlar. Daha sonraki yıllarda ruh sağlığı yerinde bir birey olabilmesi psikolojik gelişim evrelerinde sergilenen anne-baba tutumlarına büyük ölçüde bağlıdır.¹⁶

Ebeveynin dine gösterdiği önemin gençler tarafından algılanması, olumlu aile çevresi ve evdeki dinsel aktiviteler, ergen dindarlığını belirleyen temel faktörler olarak dikkat çeker. Birçok araştırma ergenlerin büyük çoğunluğunun ailede aldığı dindarlığı devam ettirdiğini ortaya koymuştur. Ebeveynin ergenlerin dindarlığı üzerindeki etkisi tartışılmaz bir gerçek, ama anne mi baba mı daha etkili olduğu üzerinde farklı görüşler bulunmaktadır.¹⁷ Ergenlerde manevi gelişim üzerinde ailenin etkisi çocuk yaşlarda rol model olarak atılan tohumların filizlenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

2.2. Akran Grupları

Sosyal çevresi genişleyen ergenin sosyal etkilere daha açık bir pozisyona gelmesiyle ergen sosyal kıyaslamalar aracılığıyla davranışlarını kısmen düzenlemeye çalışır. Bu dönem de örnek alınan yaşlılarının davranışları ile aynileşme arzusu onlarda ciddi zorlanmalara da neden olabilmektedir. Bu nedenle içinde yaşadığı sosyal ortamın din algısı ve yakın iletişimdeki arkadaş ve model alınanların dine atfetmiş oldukları değer, ergenlik dönemi manevi gelişiminde önemli etkiye sahiptir. Genişleyen sosyal çevre manevi gelişim için avantaj veya dezavantaj da oluşturabilmektedir.¹⁸ Olması gerektiği gibi çevresi genişleyen ergen bu akran çevrenin kendisine verdiği olumsuz

---

¹⁶ Dinç, "Ergenlerde Anne-baba Tutumları ve Dini Yönelim" (2007), 31-36.

¹⁷ Karaca, "Dini Gelişim Psikolojisi", 146-147.

¹⁸ Karaca, "Dini Gelişim Psikolojisi", 148.

etkilerin ileriki boyutunun farkında olmayabilir. Burada aile, evladı kimler ile arkadaşlık ediyor dikkatli olması gerekir.

2.3. Rol Modeller

Ergenlik dönemi gelişim unsuru olan özdeşim sürecinde ergenler model aldıkları bireyleri idealize ederler. İdealizasyon sürecinde ergen erkek için güç ve şahsi gerçekliği açısından saf ve mükemmel bir varlık olan Allah, kızlar için çok anlayışlı ve kendini tamamıyla veren ideal bir sırdaş olarak idealize edilir. Erkek için Allah ideal bir imaj, duygusal eksikliği daha çok hissedilen kızlar içinde de bu boşluğu dolduran külli bir varlık olarak algılanır ve onunla ilişki devam ettirilir.¹⁹

2.4. Okul ve Dini Kurumlar

Ergenlik dönemindeki ibadet etme profiline, ergenlerin almış oldukları din eğitimi değişkeninin de etken faktör olduğu sonuçlar arasındadır.²⁰ Okulda öğrenilen seküler bilgiler ile daha önceden evde öğrenilen dini açıklamalar arasındaki farklılıklar, ergenin zihninde soru işaretleri oluşturmaktadır. Bu durum görece dindar ve eleştirel düşünceye kapalı bir ailede yetişmiş genç için daha bunalımlı olmaktadır. Okulda pozitivist açıklamalarla karşılaşan ergen dini açıklamalar hakkında şüphe duymaya başlamaktadır.²¹

Yapılan bir araştırmada, eğitimi din ağırlıklı veren kurumlarda yetişen ergenlerin bazı davranış özelliklerinin, diğer eğitim kurumlarında yetişenler üzerindeki çalışmada çıkan sonuç şu şekildedir. Din eğitimi verilen okuldaki lise öğrencisi sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri itibariyle daha sınırlı bir çevrede yetişmekte olup, okulda mesleki-dini eğitimin ferdi ve toplumsal planda kişiye yüklediği çok hassas ve büyük bir sorumluluğun baskısını da teneffüs etmektedir. Aynı zamanda bu ergen kendi psikolojik derinliğinde de olması gerektiği gibi, bağımsızlık ve cinsiyet duygularının güçlü etkisini yaşamakta, kimlik arayışı içerisinde bocalamaktadır. Dini eğitim veren lisede okuyan ergenin baş edebilme zorunda olduğu sorunlar, bir lise öğrencisine kıyasla, çok daha ciddi ve fazladır. Dolayısıyla sonucuna göre; aile, okul ve toplumun beklenti ve baskıları karşısında din eğitimi ağırlıklı verilen lise öğrencisi sorumlu, itaatkâr ve

¹⁹ Karaca, “Dini Gelişim Psikolojisi”, 150.

²⁰ Koç, “Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi”, 5-7.

²¹ Karaca, “Dini Gelişim Psikolojisi”, 150.

saygılı bir tutum geliştirdiği sonucu çıkarılıp bunuda mesleki-dini eğitimin bir başarısı olarak değerlendirilmektedir.²²

3. ERGENLİK DÖNEMİ MANEVİ GELİŞİM KARAKTERİSTİKLERİ

3.1. Çelişki ve Çatışmalar

Bilişsel ve fizyolojik olarak da gelişen ergenlerde bağımsızlık ve güçlülük duygularının uyanmasını beraberinde getirir. Artık kendisine yetişkinlerin seviyesine ulaşmış hisseden ergen sınırlarını keşfetmeye başlar ebeveynlerin düşünce ve davranışlarını tenkit etmeye yönelirler. Aslında bu uygun bulmadıklarını reddetmeleri kendilerini ispatlaması ve bağımsızlık duygusunu tatmalarına yardım eder.

Günümüz gençlerinde “aidiyet duygusu zayıflamakta, bireyselleşme, tüketim kültürü, heyecan, deneyim ve hazcılık sürekli artmaktadır. Bununla birlikte onlar sağlık, huzur ve güvenlik içinde yaşamayı istemektedir. Asıl çatışma da bu noktada ortaya çıkmaktadır.”²³

Ergenlik döneminde yaşanan cinsel arzu ve davranışların yasaklarla sınırlanması ve bu yasakların dini onayla desteklenmesi, dinin engelleyici bir faktör olarak algılanmasına sebep olmakta ve genellikle dinle çatışmaya yol açmaktadır. Bu durumda, birçok genç suçluluk ve günahkârlık duygularıyla rahatsız olabilir. Ancak ergenlik döneminde yaşanan bu çatışmalar; şüphe, kararsızlık hatta geçici inkâr durumlarının yaşandığı olumsuz bir sürecin ardından, yeniden dine dönüş yolunu hazırlayabilir ve böylece olumlu sonuçlar üretebilir. Çelişki ve çatışma sonrası çocukluğundan bu yana kendine huzur kaynağı olan dini inançlarına yeniden sıkıca bağlanması da sıklıkla karşılaşılan durumlardandır.²⁴

3.2. Şüpheler ve Dini Uyanış

Ergenlikle birlikte dini düşünce ve doktrinlerde bir karmaşa yaşanır. Bu ergenin bedensel ve zihinsel gelişiminin bir sonucudur.²⁵ Her şeyi tenkit süzgecinden geçiren

---

²² Hayati Hökelekli, “Ergenlerin Sosyal İlişki ve İlgilerine Din Eğitiminin Etkisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (01 Ocak 1987), 44-53.

²³ Asım Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, (2020), 18.

²⁴ Karaca, “Dini Gelişim Psikolojisi”, 151-153.

²⁵ Asude Arıcı, *Ergenlerde dini başaçıkma yöntemi olarak dua* (Uludağ Üniversitesi, masterThesis, 2005), 33-35.

ergen dini inançlarının anlamını ve dinin hayatındaki amacını bilinçli idrakla kavramak ve bunları yaşanan hayatla bağdaştırmak isteyen ergenler, akılla ispatlanabilir olmayan her şeye güvensizlik hisseder ve eleştirel bakarlar. Bu aslında şuurlu bir dini uyanışın temelini oluşturmaktadır. Bazı ergenler yaşadıkları bu şüpheleri açığa vurmazlar gizli şüphe şeklinde yaşamaktadırlar.

Dini şüphenin birçok nedeni vardır. En önemlisi de dini konulardaki bilgisizlik ya da yanlış bilgilenmeden kaynaklanmaktadır. Ergenlerde ise bazı gerçekler ile daha önceden kabul edilen ve büyük saygı duyulan geleneksel uygulamalar arasında uyum sağlama konusundaki başarısızlığın yarattığı içsel uyumsuzluktur.

Sosyal çevresi genişleyen ergenin arkadaşlarının değişik düşünceleri ile karşılaştıkları zaman kendi inandıklarını yeniden gözden geçirme ihtiyacı duyar. Ergenlik dönemindeki bu şüpheler 17-18 yaşlarına doğru yarışmaya başlar. Ergenlerin çoğunluğu ebeveynlerinin dindarlığına benzerine sahip olduğu gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Genel olarak bu şüpheler üç şekilde sonuçlanmaktadır. Bir kısım ergen, dini anlamsız sonucuna ulaşarak reddeder. Bir kısım ise dini sorunları daha derin yüzleşmekten kaçarak kör bir şekilde dine bağlanırlar. Diğer kısım ergen ise şüphe ve çatışmalar ile genişçe düşünmeye, alternatifleri değerlendirip ve ön gördüğü yeni tecrübeleri deneyerek dini sorunlarla ilgili tatmin edici sonuca ulaşır. Ergenin dini ve kişilik gelişimi açısından elverişli olan bu sonuca ulaşmak için düşünmeye ve sorgulamaya cesaretlendirecek sosyal desteğe ihtiyacı vardır.²⁶

Ergenlerin duygu dünyaları ve bilinçleri bulanık ve karmaşıktır. “Kendilerine sunulduğu şekliyle geleneksel İslam’ı kabulde zorlanmaktadırlar. Hazları ve arzularıyla inançları arasında sıkışmışlık yaşadıkları gözlenmektedir. Bu da onları kadim gelenekten koparak bireysel bir dinselliğe sevk etmektedir.”²⁷

3.3. Suçluluk ve Günahkârlık Duygusu

Ergenlik döneminde suçluluk duygusunun ortaya çıkmasında, aktüel benlik ile ideal benlik arasındaki çatışma ve cinsellik güdüsünün neden olduğu ahlaki problemler önemli ölçüde etkilidir. Suçluluk ve günahkârlık duygusu patolojik ölçülere varmadığı

²⁶ Karaca, “Dini Gelişim Psikolojisi”, 154-160.

²⁷ Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısılcığında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 18-21.

sürece ergenlerin dini gelişiminin dinamik kaynaklarından biridir. Yanlışı terk etme, geçmişi onarma ve telafi etme yönünde bir motivasyon üretir. Ancak suçluluk duygusundan uzaklaşmak için dini inancı inkâra da gidebilir. Bu inanca galip gelen davranış terk edilmediği sürece dine kapıları kapalı tutabilmektedir.²⁸ Bunu sonucunda ergen manevi gelişimini durağanlaştırmaktadır.

3.4. Allah Tahayyülleri

Ergenlik döneminde, soyut düşünme yetisinin gelişmesiyle Allah tahayyüllü, çocukluk dönemindeki antropomorfik düşünceden sıyrılıp, duygusal yalnızlığının acısına cevap veren, sırdaş ve sığınak konumuna geçer. Ergenin Allah tahayyüllünde çocukluk dönemi, ebeveynleriyle ilişkisi, bireysel öz güven düzeyi gibi birçok faktör etkilidir.²⁹

Bireyin kişisel dindarlığının şekillenmesinde Tanrı tasavvurunun çok önemli bir yeri vardır. Yapılan araştırmalar sonucunda kişisel ihtiyaçlara göre Tanrıya bir sıfat yükleme eğiliminde oldukları görülmüştür. Tanrı tasavvurunda cinsiyet farkı da farklı sonuç göstermiştir. Erkek çocukları daha fazla cezalandırıcı, kızlar ise daha fazla affedici, bağışlayıcı, merhamet edici tanrı tasavvurunda oldukları görülmektedir. Tanrı tasavvuru, varoluşsal ilgi kaynağı ile etkileşimimize aracı olan geçiş nesnesi olarak işlev görür. Varoluşsal endişe, ya Tanrıyla ilişkinin benliğini destekleyen huzuruyla iyileştirir ya da Tanrısız bir yaşam tek başına olma duygusuyla kötüleştirilir.³⁰

3.5. Dinin Önemi ve Ergen Hayatına Etkisi

Ergen hayatında din, bireyin karşılaştığı zorluklarla başa çıkma ve bu bağlamda sergilediği davranışlar açısından bakarsak. İşlevi, günahkârlık duygusunun hafifletilmesi ve ahlaki davranış sergileme de, kendini güvende hissetme de ve hayat felsefesi oluşturma ile ilgilidir.³¹ Ergenin manevi gelişimini destekleyen en önemli etkenin din olduğunu yineleyerek, olumlu etkilediğini eğer bir olumsuz sonuç varsa da bunun sebebi din değil, dini yaşamaya çalışan çevrenin olumsuz etkisidir.

---

²⁸ Karaca, "Dini Gelişim Psikolojisi", 161-163.

²⁹ Karaca, "Dini Gelişim Psikolojisi", 164.

³⁰ Hayati Hökelekli, Din psikolojisine giriş (İstanbul: Değerler eğitimi merkezi yayınları, 2010), 115-122.

³¹ Karaca, "Dini Gelişim Psikolojisi", 165-166.

Ergenler, dini ilgi, uygulama, diyalog ve tartışma konularından yüksek düzey sergilerken daha fazla şüphe, geleneksel ve taklidi inancı öngören dini öğretileri daha az kabul eğilimi gösterirler. Ergenlik dönemi ibadetleri genellikle çocukluk dönemindeki taklitçi unsurlardan arınma ve zengin bir muhteva kazanma potansiyeline sahiptir. İbadetlerin bu muhtevaya kavuşması ergenin din ve ibadet algısı ve onlara atfettiği önem ve değerle doğru orantılıdır.

David Elkind, ergenlik dönemi dini gelişim konusunda yaptığı çalışmasında son evre olan idrak arayışı evresinde birey dünyasını tam olarak anlama ve açıklama çabası gelişir. Bu konuda dinler bazı çözümler sunmaktadır. Tanrı'nın varlığını kutsal kitaplarda tanımlandığı şekilde kabul eden ve ibadetler aracılığıyla O ile ilişki kuran bir kişi, teoloji tarafından idrak arayışı problemine bir çözüm sunulmuş olmaktadır. Aynı zamanda teolojik tartışmalar arasında mayalanan düşünceler, dinin insanların idrak arayışına sunmuş olduğu ve ergenlerin kabul ettiği eski çözümleri kabul etmesini zorlaştırabilmektedir.³²

“Dua ve ibadetler (dinî pratikler), ergenin alçak gönüllü olmasını ve huşu içinde Aşkın varlığı hissetmesini, kendi bireysel sınırlarının farkında olmasını, kendinin en derin yönlerini keşfetmesini ve benlik bilincinin kuvvetlenmesini sağlar. Bunların yanında, bu dinî uygulamalar, onun bunalımlı zamanlarında kendi içinde sığınabileceği güvenli bir alan oluşturur. Alçak sesle yapılan dua, ergenin bilincinin karanlık alanlarına etki ederek bir sükûnet meydana getirir. Dua, ergende iradî bir canlanmaya yol açarak sıkıntıyı giderir ve ona, benliğine ait tepkileri aşma yetisi sağlar.”³³

Ergenin zihinsel ve ruhsal gelişimiyle metafizikî konulara ilgisi artmaktadır. Ahiret inancı, sorumluluk duygusu ile birlikte otokontrolü gelişiminde yardımcı olmaktadır. Ebedi hayatın kapılarını açmakta, insanların yok oluşu ve hiçlik karşısında yaşadığı kaygı ve korkularını aza indirerek ruhsal dengeyi korumaktadır. Ergenin sevdiği birine ahirette kavuşacağına inanması, çektiği sıkıntıların karşılığını ahirette alacağına inanması ergeni rahatlatmaktadır.³⁴

---

³² Karaca, “Dini Gelişim Teorileri”, 48.

³³ Koç, “Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi”, 18-22.

³⁴ Şükran Çevik, “Ergenlerde Ölüm Düşüncesi, İntihar ve Din”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/9 (2005), 95-96.

Bir mesleğe karşı duyulan ilgi, çeşitli faktörlerin etkisi altında gelişir. Bunlar, insanın kendi kabiliyetinden haberdar oluşu, başarı umudu, nüfuz ve saygınlık kazanma arzusu ve sosyal grupta bir mevki sahibi olma arzusu gibi birçok etken bulunmaktadır.

Kariyer seçiminde manevi değerlerin etkisi baktığımızda son zamanlarda, maneviyat, değerler ve iyi oluş gibi dini referanslı unsurlar ile kariyer ve kariyerle ilgili unsurların birlikte ele alındığı araştırmaların sayısında artış gözlenmektedir. Bu artışın temel sebeplerinden biri, insanın kariyer seçimi ve yönetimiyle ilgili sürecin günümüzün küresel rekabet ve teknolojik gelişmelerle dolu çağında daha endişeli ve stresli olmasıdır. Bu endişe ve stresle başa çıkmada maneviyatın pozitif etkisi inkar edilemez. Bireyin manevi durumu, inancı, yaşamın anlamı ve değerlerle ilgili algıları ve atıflarının bir yansımasıdır ve maneviyatın kişinin kariyeriyle ilgili kararlarını, hedeflerini, tutumlarını ve davranışlarını etkilediği görülmüştür. Bazı çalışmalarda da bu etkinin olumlu bir etki olarak ifade edildiği görülmektedir.³⁵

3.6. Hayatın Anlamı

Birey, ergenlik döneminde ilk defa hayata anlam yüklemeye başlar ve yakalanan anlamda ömür boyu etkisini sürdürür. Ergen hayata anlam yüklerken, o zamana kadar sahip oldukları dini inancın anlamı ve dini gerçeklerin mahiyetini anlamak ve bunları yaşanan hayatla bağdaştırmak isterler. Bu konuda dinin hayata yüklemiş olduğu çizelge olmaktadır. Dinin hayata yüklemiş olduğu anlamın gerçekliğinin keşfedilmesi ise daha fazla gelişim ve olgunlaşma gerektirir. Hayatın anlamını keşfetmek sadece bilişsel bir etkinlik olmayıp bunun için sezgi potansiyelini de kullanarak belirli tecrübeleri hissedip yaşamak gerekir. Bunu da çoğu insan gerçekleştirememektedir. Aslında güçlü bir dini motivasyon ve yön belirleyici olan hayatı anlamlandırma girişimi insani gelişim için şart olan farkındalık düzeyini yukarı çeken son derece önemli bir etkinliktir.³⁶

İnsanlar, kendilerini bir dine ait hissettiklerinde, hayatlarının her alanında dinin destek ve yardımına ihtiyaç duyabilirler. Tarih boyunca, din adamlarının insanlara danışmanlık sağladığı ve birçok hayati konuda rehberlik sunduğu görülmüştür. Bu durum, İslam dini ve diğer dinler için de geçerlidir. Günümüz gençleri, giderek

---

³⁵ Özgür Çark, “Kariyer Seçiminde Sosyo-Bilişsel ve Manevi Yaklaşımlara Bütüncül Bakış” 5 (2021), 10-13.

³⁶ Karaca, “Dini Gelişim Psikolojisi”, 166-167.

maneviyatlarından uzaklaşarak anlamsız bir hayat yaşama eğilimindedir. Maddi değerlere odaklanırken manevi boşluklarını başka yollarla doldurma çabasındadırlar. Bu durum, gençleri depresyonun eşiğine getirebilmektedir. Bu nedenle, gençlerin manevi gelişimlerini destekleyerek, maddeden çok maneviyata yönelmelerine yardımcı olmak ve güçlü ve inançlı bir duruş sergilemelerini sağlamak önemlidir. Modern hayatın getirdiği maddi zenginlikler, insanların yaşadığı ruhsal sorunları engelleyememiştir. Aksine, hayatı karmaşıktırarak basit gibi görünen problemleri bile çözülemeyecek hale getirmiş ve yeni sorunlara yol açmıştır.³⁷

Post-modern bireylerde, bilhassa gençlerde hazza dönük yaşam tasavvurunun arkasındaki temel güdü belirsizlik, güvensizlik ve iğretlilik halidir. Bugün cazip olan şeyler yarın cazibesini kaybedebilir. O halde günü ve anı yaşamak gerekir. Bu durumda birey uzun vadeli planlar yapmaktansa kısa vadeli olarak hazlarını yaşamaya çalışmalıdır. Arkadaşlıklar, ortaklıklar ve evliliklerin çabucak sonlandırılmasını sadece sadakat duygusunun azalmasıyla değil bu bağlamda da değerlendirmek gerekir. Çünkü ilişkilerin mantığı ölüm ayırana yani mezara kadar değil, fayda ve tatmin azalana kadardır.³⁸

İslam dini, kendi içerisinde kendine inanan bireyler için hem imani ve ruhi hem de bedeni, duygusal ve zihinsel olarak iyileşme unsurları barındırmaktadır. İnanan insanlar hayatlarının her yönünde dinin destek ve yardımına ihtiyaç duyarlar. Toplumların modernleşme süreci hızlandıkça insanoğlunun yalnızlık, çaresizlik, güvensizlik gibi negatif duyguları yaygınlaşırken, şiddet, intihar ve depresyona günlük hayatta çok rastlanır hale gelmektedir. Bu sorunların çözümü için toplumun akıl ve ruh sağlığını, manevi ve ahlaki değerleri korumak, kültürel birikimimizden beslenen bir duyarlılıkla gerekli adımların atmak, kurumlar arasında iş birliğinde bulunarak çalışmak gerekir.³⁹

Günümüzde, sınavdan sınava koşturulan, manevi boşluğunu sanal dünyasında ve marka bağımlılığı şeklinde doldurmaya çalışan gençlerin sayıları hızla artmaktadır.

---

³⁷ Ömer Faruk Söylev, “Dini Danışma Ve Rehberliğin Teolojik Temellerine İslami Yaklaşım” 2 (2017), 76-78.

³⁸ Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısılcacında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 18-20.

³⁹ Turgay Şirin, *Dini Danışma ve Rehberlik: İhsan Modeli Manevi Danışmanlık* (MİM Danışmanlık, Eğitim ve Yayıncılık, 2015), 20-23.

Ergenlerin manevi gelişimlerine yeterince önem verilmediği için ergenler dini gelişim alanında da birçok sorun ve kararsızlıklar yaşayabilmektedir. Bu ortamda ergenin kimliğini inşa etmesi kolay değildir. Ama sağlam bir kimlik oluşturabilirse, farklı sentezlerden oluşmuş, dini değerleri içselleştirmiş, bilinçli bir ergen olabilir.⁴⁰

4. ERGENLİK DÖNEMİ MANEVİ GELİŞİMİ DESTEKLEMELİK İÇİN KISACA DİKKAT EDİLMESİ GEREKENLER

Ergenlerin manevi gelişimi karmaşık ve bireyseldir. Bu dönemde, aile, okul veya toplumda destekleyici bir ortam sağlamak, ergenin manevi gelişimini desteklemek için önemlidir. Ayrıca, açık iletişim, anlayış ve özgür düşünce için bir ortam sağlamak da ergenin kimlik arayışında ve manevi gelişiminde önemli bir rol oynar. Her ergen ve aile farklıdır, bu nedenle yöntemleri kişiselleştirerek ergenlerin ihtiyaçlarına göre ayarlamak önemlidir. Ayrıca, maneviyatın nasıl tanımlandığına ve önceliklendirildiğine bağlı olarak, destek yöntemleri de farklılık gösterebilir. Ergenlerin manevi gelişimini desteklemek için dikkat etmemiz gereken bazı hususlar şunlardır;

4.1. Açık İletişim: Ergenlerle açık bir iletişim kurmak, onların düşüncelerini, inançlarını ve duygularını ifade etmelerine olanak tanır. Onlara sorular sormak, dinlemek ve onların düşüncelerine saygı göstermek önemlidir. Açık iletişim, ergenlerin manevi değerlerini ifade etmelerini teşvik eder. Eğer bilgiye sahip değilseniz, birlikte araştırma yapabilir veya uzmana başvurabilirsiniz. Onların meraklarını desteklemek, manevi gelişimlerini teşvik eder.

4.2. Sorulara Cevap Vermek: Ergenlerin manevi veya dini konularda soruları olabilir. Bu soruları rahatça ifade edebilecekleri güven duyduğu ortam sağlamalıdır. Bu soruları sabırla dinlemek ve yanıtlamak gerekir. Böylece ergen yaşadığı şüphe ve bunalım duyguların verdiği sıkıntılardan rahatlamış olur.

4.3. Role Model Olmak: Kendi manevi inançlarınızı ve değerlerinizi örnek olarak göstermek, ergenlerin manevi gelişimine yardımcı olur. Söylenenden çok sergilenen davranış daha etkili olduğu için bu önemli bir faktördür. Söylediklerinizle tutarlı davranmak, onlara doğru örnek olmanızı sağlar.

---

⁴⁰ Arıcı, *Ergenlerde dini başaçıkma yöntemi olarak dua*, 20-23.

4.4. Manevi Aktivitelere Katılımı Desteklemek: Ergenlerin manevi aktivitelere katılımını teşvik etmek, manevi gelişimlerini destekler. Burada dikkat edilmesi gerekmektedir. İnsan fitratında var olan manevi ihtiyaç doğru mecralarda karşılanmadığı zaman yanlış yerlerde yanlış kimselerin maddi gelir kaynağı olarak bireylerin yaraları alabilmektedirler. Ergenler, kültüründe var olan kulüp çalışmalarına katılabilirler. İbadet yerlerine gitmek, manevi ve dini topluluklara katılmak gibi etkinliklere katılma fırsatı tanıyabilirsiniz.

4.5. Kapsayıcı Bir Ortam Sağlamak: Ergenlerin farklı inançlara ve dinlere saygı duymasını teşvik etmek, kapsayıcı bir ortam yaratmak ve bunları tartışabilme becerilerini geliştirmek, manevi gelişimlerini destekler. Farklı inançları anlama ve hoşgörü ile yaklaşma konusunda model olmak önemlidir.

4.6. Özgürlük ve Bağımsızlık Vermek: Ergenlerin kendi manevi inançlarını ve değerlerini keşfetmeleri için biraz özgürlük ve bağımsızlık vermekte önemlidir. Kendi inançlarını sorgulama ve belirleme sürecini desteklemek, manevi gelişimlerini teşvik eder.

4.7. Güvenli bir Ortam Sağlamak: Ergenlere güvenli bir ortam sağlamak, duygularını ifade etmekten çekinmemelerini sağlar. Empati göstermek ve anlayışlı olmak, onları manevi gelişimleri için destekler.

SONUÇ

Ergenlik dönemi, her birey için özeldir farklılık gösterebilir ve birçok farklı deneyim içerebilir. Her ergen kendi hızında büyüme ve olgunlaşma sürecini yaşar.

Ergenlik dönemi, fizyolojik, bilişsel, psikolojik ve sosyal alanlarda belirgin ve hızlı gelişmelerin yaşandığı bir evre ve bunun yanında manevi gelişimi etkileyen faktörlerin de fazlaca olduğu bir dönemdir. Sosyalleşmede arkadaş gruplarının etkili olduğu bu dönemde soyut düşüncenin gelişimine bağlı olarak çeşitli ideolojik, dini, sosyal ya da felsefi konulara ilgisi artmaktadır. Ergenin etkileşimde olduğu sosyal çevresi gelişiminde çok önemli etkiye sahiptir. Dini ve toplumsal değer ve normlara uygun hareket eden bir çevrede yetişen ergenin olumlu davranışlar sergilemesi muhtemeldir.

Ergenlik döneminde çocukluk döneminde yaşanmayan gelişimsel sürecin meydana getirdiği şüphe, bunalım, çatışma gibi durumlar, kişiliği biçimlendirirken manevi gelişimi de şekillendirmektedir. Çünkü çocukluk döneminde edinilen manevi yapı ergenlik döneminin duygusal ve entelektüel ihtiyacını karşılayacak yeterlilikte değildir. Dönemin kendine özgü gelişimsel bulanıklaşma süreci ergenin kendini tanımlaması ve ortaya koyması açısından önemlidir. Ergen bireylerin bir kısmı bu bulanık evrede durulmaları, sorunlarla başa çıkma, sınav kaygısının giderilmesi, kendilerini tanıma, yaşamı anlamlandırma, dini çatışmaları giderme gibi konularda manevi desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

Ergenlik döneminde karşılaşılan sorunlar ergenin sosyal çevresini, aileleri ile ilişkilerini ve eğitim hayatlarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu dönemde alınan değerler ve manevi eğitim, gençlerin sosyal ve psikolojik olarak olumlu bir şekilde gelişmelerine katkı sağlayabilir. Ebeveynler ve yetişkinler, anlayış ve destek sağlayarak, gençlerin bu dönemdeki zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir ve manevi gelişimlerini destekleyebilirler.

KAYNAKÇA

- Arıcı, Asude. *Ergenlerde Dini Başaçıkma Yöntemi Olarak Dua*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Aydın Arıtan, Erich Fromm. *Sahip Olmak Ya Da Olmak*. İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2003.
- Çark, Özgür. “Kariyer Seçiminde Sosyo-Bilişsel ve Manevi Yaklaşımlara Bütüncül Bakış” *EUropean Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 5 (2021), 158-176.
- Çevik, Şükran. “Ergenlerde Ölüm Düşüncesi, İntihar ve Din”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/9 (2005), 89-117.
- Demir, Hüdanur - Çınar, Mehmet. “Gençlerin Beş Vakit Namaz Kılma Durumlarını Etkileyen Faktörlerin CHAID Analiz Yöntemi ile İncelenmesi”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (31 Aralık 2022), 1016-1029. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1205116>
- Dinç. Ayşenur. “Ergenlerde Anne-baba Tutumları ve Dini Yönelim”. Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2007
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Değerler eğitimi merkezi yayınları, 1. basım., 2010.
- Hökelekli, Hayati. “Ergenlerin Sosyal İlişki ve İlgilerine Din Eğitiminin Etkisi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (01 Ocak 1987).
- Hökelekli, Hayati. *Gençlik, Din Ve Değerler Psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu, 2002.
- Karaca, Faruk. *Dini Gelişim Psikolojisi*, Trabzon: Eser Ofset Matbaa, 2016.
- Karaca, Faruk. *Dini Gelişim Teorileri*, İstanbul: DEM Yayınları, 2007.
- Koç, Mustafa. “Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Gelişimi”. *EKEV Akademi Dergisi*, 2005, IX (25), 75-88.
- Mutluer, Sema. “Özgüven Oluşmasında Manevi Değerlerin Rolü”. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Özdoğan, Öznur. *İsimsiz Hayatlar*. Ankara: Lotus Yayınevi, 2005.
- Öztürk, İsa. Gordon Allport’un Din Anlayışı. İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Söylev, Ömer Faruk. “Dini Danışma Ve Rehberliğin Teolojik Temellerine İslami Yaklaşım” *Diyanet İlmî Dergi*, 2 (2017), 75-100.
- Şahin, Adem. “Ergenlerde Dindarlık- Benlik Saygısı İlişkisi”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/19 (01 Ağustos 2005), 187-198.
- Şirin, Turgay. *Dini Danışma ve Rehberlik: İhsan Modeli Manevi Danışmanlık*. MİM Danışmanlık, Eğitim ve Yayıncılık, 2015.

Yapıcı, Asım. “Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, *İlahiyat Akademi*, 12 (Aralık 2020), 1-44.

Yapıcı, Asım. “Küreselleşen Dünyada Gençlik ve Gençlerde Dini Hayat”, *Peygamberimiz ve Gençlik*, Elif Erdem Hale Şahin, Editör, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2018, 83-97.